

економіки. У країнах з ринковою економікою СНР широко використовується урядом і територіальними (регіональними) органами влади в аналізі і при прийнятті політичних і господарських рішень: "Подібно до того, як бухгалтерський облік є основою спостереження, контролю й управління господарськими операціями індивідуальних суб'єктів, статистична система національних рахунків (СНР) покликана досліджувати стан економіки з метою аналізу і розробки політики на макрорівні" [3, ст. 11].

Всі основні аспекти економічної і соціальної політики держави знаходять відображення в показниках СНР (економічне зростання, інституційна і галузева структура економіки, інфляція, проблеми бюджетного дефіциту і державного боргу, зовнішньоекономічні зв'язки та ін.). Крім цього, показники СНР використовуються і підприємствами, які діють великомасштабно: "Данные СНС полезны компаниям, особенно крупному бизнесу, для оценки конъюнктуры и выработки стратегии и тактики в собственной хозяйственной политике" [2, ст. 257]. Взаємозв'язок СНР і бухгалтерського обліку зумовлений їхньою функціональною роллю – забезпечення інформацією для прийняття ефективних рішень управління економікою: облік забезпечує інформацією управління економічною одиницею – первинної ланки економіки (мікроекономіка), а СНР формує інформацію управлінню національною економікою (макроекономіка). Виходячи з цього, виникають теоретичний і практичний аспекти взаємозв'язку цих двох систем. У теоретичному плані необхідністю є аналітичні дослідження в напрямку взаємозв'язку цих двох видів обліку з метою їх зближення. На прикладному рівні необхідний пошук максимальних можливостей використання облікової методології для розробки національних рахунків, а також можливих змін у СНР для зближення з обліковою моделлю.

Сучасну СНР часто називають системою взаємопов'язаних блоків інформації, що разом відбивають загальний стан економічного життя країни. Центральним місцем системи є блок, що формує дані про найбільш важливі макроекономічні показники, такі як: валовий внутрішній продукт (ВВП), національний доход і найбільш важливі їх компоненти. Організаційно цей блок сформований шляхом інтеграції розрахунків ВВП і національного доходу трьома методами – виробничим, розподільчим і методом кінцевого споживання. Національні рахунки здебільшого докладно показують різні аспекти виробництва, розподілу і використання валового внутрішнього продукту найважливішими секторами економіки: "Хотя ВВП и другие показатели национального счетоводства, возможно, выглядят не вполне реалистично, но, по истине, они принадлежат к великим изобретениям двадцатого века. Подобно тому, как космический спутник может представить информацию о погоде на всем континенте, ВВП дает полную картину экономики" [1, ст. 441].

Початковим рахунком СНР є рахунок виробництва, балансуюча стаття якого, додана вартість, дорівнює різниці між величиною випуску товарів і послуг та проміжним виробничим споживанням. Під проміжним споживанням розуміють витрати, спрямовані на створення нових товарів і послуг у процесі виробництва. Додана вартість характеризує обсяг первинних доходів

в економіці і показує частку окремих підприємств, галузей і секторів у створенні валового внутрішнього продукту. Разом з тим, СНР як загальнонаціональна бухгалтерія – не просте відтворення бухгалтерських процедур, а метод взаємопов'язаного відображення макроекономічних потоків: товарів і послуг, доходів і капіталу, фінансових інструментів. СНР, як і міжнародна бухгалтерська практика, передбачає обчислення випуску в поєднанні з рахунками використання продукту. З введенням у систему бухгалтерських записів операцій з випуску продукції і використання чинників виробництва створено передумови для формування типової для всіх підприємств, здебільшого зайнятих ринковою діяльністю, звітності про виробництво. Як витрати на виробництво в системі національних рахунків розглядають: проміжне споживання; оплату працівників з відрахуваннями на соціальне страхування; спожиття основного капіталу; податки за вирахуванням субсидій на використання чинників виробництва і окремі виробничі операції. До витрат виробничого характеру відносять виплати доходів від власності за залучені активи, які не є продуктами виробництва (проценти, дивіденди), ренту за землю і користування майновими правами. Переважна більшість цих показників докладно подана у класі 7 "Доходи і результати діяльності" плану рахунків бухгалтерського обліку.

Література

1. Пол. А. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус. Экономика: Пер. с англ. – М.: "Бинум", "Лаборатория Базовых Знаний", 1997. – 800 с.
2. Камаев В.Д. и колл. авт. Экономическая теория: Учебник. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 640 с.
3. М. Меламед. Про інтеграцію бухгалтерського обліку і системи національних рахунків в Україні// Бухгалтерський облік і аудит. – 1994. – № 12. – С. 11-14; 1995. – № 1. – С. 8-10.

УДК 336.748.12

Ст. викл. Л.А. Юрченко – Луцький ДТУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕІНФЛЯЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Основну увагу приділено аналізу сучасних інфляційних процесів, впливу монетарних та інституційних чинників деінфляційної політики в Україні. Запропоновані напрямки формування нових якісних аспектів розвитку української економіки.

Ключові слова: темп інфляції, монетарні чинники, природний рівень інфляції, монетизація економіки, монопольна влада, конкуренція, постіндустріальне суспільство.

L.A. Yurchenko – STU of Luc'k

Theoretical aspects of antiinflationary policy in Ukraine

At the article the main attention is given to the analysis of modern inflationary processes, influencing of monetary policy and institutional factors of an anti-inflationary policy in Ukraine. The directions of formation of new qualitative aspects of development of the Ukrainian economics are offered.

Key words: pace of inflation, natural rate of inflation, monetary policy, monetarism of economic, monopoly, competition, postindustrial society.

Інфляція як специфічна властивість економіки постійно потребує уваги та аналізу. Незважаючи на тривалу історію інфляції і досі не існує єдиного погляду на її суть. Очевидним є те, що інфляція пов'язана із знеціненням грошей і що виявляє себе через зростання цін. Існує певна циклічна закономірність в розвитку інфляційного процесу, яка викликається як монетарними чинниками так і інституційними причинами.

Стан фінансової системи, можливості оперативного перерозподілу фінансових ресурсів на користь випуску продукції підвищеного попиту є дієвим механізмом уповільненого зростання цін. При цьому вирішальне значення має глибина розвитку фінансової системи, яка характеризується показниками монетизації економіки ринкової капіталізації та обсягу продажу акцій (табл. 1). Перший показник характеризує перерозподільний потенціал банківської системи, а два інших – фондового ринку. Чим вище значення всіх трьох показників, тим більша частина грошових потоків опосередковується фінансовими інститутами, дозволяючи їм спрямовувати ресурси в найдохідніші сфери діяльності.

Міжнародні порівняння свідчать про сталість зворотного зв'язку інфляції з показниками розвитку фінансової системи [1, ст. 1-9].

Табл. 1. Показники розвитку фінансової системи

	Монетизація економіки, % ВВП, (1998)	Ринкова капіталізація, % ВВП (1998)	Обсяги продажу акцій, % ВВП (1998)	Середньорічний приріст цін товарів споживання (1990-1989)
Країни з високими середньодушовими прибутками	79,8	138,7	120,1	4,2
Країни з середніми середньодушовими прибутками	66,1	41,1	30,6	35,5
Країни з низькими середньодушовими прибутками	43,7	31,7	19,6	52,6
Україна	14,9	2,9	0,3	413,4
Росія	21,7	18,0	0,7	116,1
Польща	42,8	19,1	7,2	27,8
Китай	147,8	33,4	38,1	9,9

В країнах з високими середньодушовими доходами значення монетизації наближаються до 80 % ВВП, а капіталізації і обсягу продажу акцій – до 140 і 120 % ВВП відповідно. У країнах з низькими доходами ці показники в 2-6 разів менші. В Україні рівні монетаризації та ринкової капіталізації не перевищують 18 і 3 %, будучи гранично низькими навіть за мірками економічно слабозвинутих країн.

Монетарні методи цінового регулювання сприяли подоланню гіперінфляції 1993 року, коли товари споживання подорожчали в 106 разів, а національна валюта знецінилася в 22 рази відбулося зниження темпів емісії готівки з 2974 % 1993 року до 136 % у січні – листопаді 2001 року. Щорічні прирости грошової маси при цьому впали з 1800 % до 36 %. Жорсткі методи монетарної політики здатні в короткостроковому періоді знизити рівень інфляції, але в довгостроковому періоді потрібно впливати системою заходів, тому що діють також немонетарні причини інфляції.

До немонетарних причин інфляції належить низький рівень конкуренції в економіці. Монополії одержують надприбуток шляхом зниження обсягів виробництва продукції з одночасним підвищенням її ціни.

При даній кривій попиту на її продукт (див. рис.) фірма вибирає точку А, бо в цій точці вона максимізує свої прибутки. Оптимум досягається тоді, коли граничний дохід від одиниці обсягу продукції і граничні витрати її виробництва рівні. Відповідно точка В визначає, скільки виробляти, а точка А, яку ціну виробництва призначати. При цьому темп інфляції є просто темпом зростання номінальних граничних витрат: $\pi = \Delta P/P = \Delta MC/MC$.

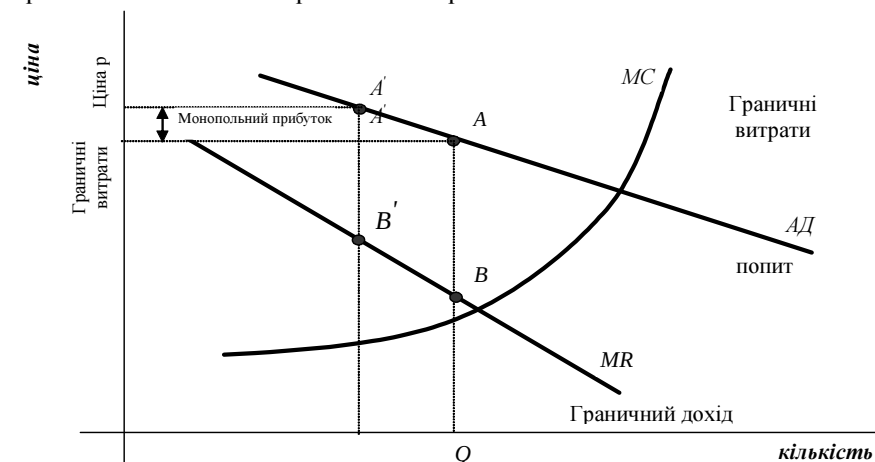

Рис. Модель оптимізації діяльності фірми в умовах інфляції

Ілюстрацією дефіциту конкуренції і слабкої антимонопольної політики є формування вітчизняних тарифів на електроенергію. До споживачів вона потрапляє від генеруючих корпорацій мережами компаній постачальників. При цьому і виробники енергоносіїв і її постачальники – як правило, регіональні монополісти. Регулювання їхньої діяльності діючим антимонопольним законодавством не є ефективним. Політика підвищення цін на електроенергію задовольняє потреби монополістів і викликає невдоволення споживачів. Співвідношення вітчизняних електротарифів у промисловості вже в двічі тричі перевищує аналогічний показник в економіці США. Компанії – виробники і постачальники електроенергії не бажають публічно обговорювати

структуру своїх видатків і це свідчить, що подорожчання їхньої продукції аж ніяк не пояснюється об'єктивними чинниками.

Монополії також перешкоджають входженню на "свої" ринки нових виробників. Ціни втрачають сприйнятливість до зниження навіть у моменти, коли збільшується сукупна пропозиція. Приміром, коли на українському ринку домінували торгові посередники, імпорتنі нафтопродукти щороку дорожчали, всупереч падінню світових цін на сиру нафту. Монополії захищаючи надприбутки від можливого зниження, максимально обмежують розповсюдження власних технологічних нововведень, вони постійно збільшують закриття інформації про свою діяльність накладаючи завісу комерційної таємниці.

В Україні практика неконкурентного ціноутворення спостерігається практично в усіх галузях і регіонах (див. табл. 2). Породжувані при цьому хвилі цінових підвишень можуть довготривало стискувати обсяги національного виробництва. Сприяє інфляції також марнотратство, неефективне споживання матеріалів, енергії, робочої сили. Оскільки майже половина вітчизняних підприємств є збитковими, то дія цього чинника на інфляційні процеси видається дуже істотною [2, ст. 66, 68].

Табл. 2. Наслідки неконкурентного ціноутворення в Україні

Частка збиткових підприємств, %	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
	8,3	11,4	22,2	43,0	53,4	54,5	55,7	51,3	49,0
Кредиторська заборгованість між підприємствами України, % 13 ВП	86,3	56,8	56,0	89,8	109,8	134,1	154,5	128,6	114,8

Необхідно також враховувати і штучний механізм через бухгалтерські маніпуляції формування збиткових підприємств, цим самим вони звільняються від податкових та інших обов'язкових платежів.

Масштаби нагромадженого боргу між українськими підприємствами за неоплачені продукцію та послуги викликають довготривалі хвилі цінового страхування від неплатежів. Постачальники продукції не завжди мають змогу точно передбачити, у якій ланці станеться розрив платежів через функціонування збиткових підприємств. Страхуючи ризик втрати частини своїх доходів, вони завищують ціни на всю свою продукцію. Враховуючи масштаби збитковості та обсягів боргу можна стверджувати, що інфляційні процеси мають міцне підґрунтя.

Ще одна немонетарна причина інфляції – неможливість миттєво збільшувати обсяги виробництва у відповідь на зростання попиту. При цьому чим вужча виробнича база, тим стрімкіше зростання попиту на продукцію, тим вищою висіє її цінова динаміка. В Україні це чітко простежується на ринку м'ясопродуктів. Зростання реальних грошових доходів населення (за 2001 рік майже на 9 %) зумовило підвищення попиту на споживчі товари і особливо на якісні продукти харчування. При цьому за 90-ті роки відбулося звуження бази тваринництва, у першу чергу великої рогатої худоби і миттєво віднови-

ти звужену базу неможливо, потрібні інфраструктурні зміни, пов'язані з реконструкцією виробничої та кормової бази, організацією торговельно-посередницьких структур, розширенням банківського кредитування тощо. Тому варто допустити, що тенденції зростання цін можуть простежуватись в різних секторах економіки.

У довгостроковій перспективі цінова динаміка залежить не стільки від якості монетарної політики, як від інституціональних умов її реалізації.

В 90-х рр. в усіх країнах, де середньодушовий дохід (річний) перевищував 20 тис. дол., інфляція, як правило, не перевищувала 5 %, і в країнах з показниками середньодушового доходу менше 5 тис. дол. рівень середньорічної інфляції був нижче 5 %. В Україні середньодушові доходи становлять близько 3 тис. дол. У 2001 році індекс споживчих цін становив 106,1 %, оптові ціни в промисловості залишилися практично не змінними – вони збільшились тільки на 0,9 % (із розрахунку "грудень до грудня"). Коли порівняти індекси цін 2000 року – 25,2 % приросту цін (із розрахунку "грудень до грудня"), то падіння цін в 2001 році вражає. США знадобилось майже 15 років для того, щоб знизити приріст цін з 10-14 % до сталих 2-4 % в рік, – це стало можливим завдяки не тільки монетарним заходам, але й впровадженню технологій, які дозволили різко знизити рівень енергоспоживань.

З огляду на це, для реалізації ефективної довгострокової антиінфляційної політики необхідно послідовне усунення немонетарних чинників підвищення цін. Факти свідчать, що рівень інфляції в межах 10-12 % не перешкоджає економічному зростанню. Аналіз міжнародної динаміки свідчить, що в країнах із середньорічним рівнем інфляції 20 %, ріст ВВП становив близько 2,5 % в рік, в економіках, де інфляція сягає 10 %, приріст валового продукту становив в середньому 3,5 %, але при підвищенні рівня інфляції до 20 % і вище спостерігається негативний зв'язок між темпами зростання і рівнем інфляції.

Сучасний етап економічного розвитку дозволяє ставити питання про існування природного рівня інфляції. Мінімальна інфляція, за якої досягається повна зайнятість, може визначатися мірою невідповідальності ринкових інститутів вимогам досконалої конкуренції.

В умовах ринкової трансформації суспільства в Україні сформований особливий тип пострадянської ринкової економіки, який немає жодних аналогів із діючими на Заході моделями. Сучасний економічний розвиток є постіндустріальним, для нашої країни він поки недоступний. Про – це свідчать процеси виробництва, споживання, структура державних фінансів, інвестицій, інновацій і багато іншого. Не створено ефективного механізму конкуренції, диференціація доходів населення вже давно переступила допустимі, з точки зору міжнародних стандартів, межі. Олігархічний капітал, що контролює ключові позиції в економіці та нова бюрократична номенклатура створена в період реформ присвоюють і будуть присвоювати в майбутньому левову частку національного багатства. Відсутня модель соціально-ринкової економіки, яка задекларована в Конституції України, практично відсутній середній клас, основна маса населення нічого не має від начебто революційного по-

вернення власності, рівень оплати праці в 2-3 рази нижчий, ніж в Росії. Необхідно обрати нову стратегію економічного розвитку яка, у першу чергу сформує середній клас, забезпечить достойний рівень доходів населенню, розвине демократичні механізми суспільства, сформує ефективний механізм конкуренції.

Ефективність, якість економічного розвитку залежить, у першу чергу, від якості економічних інститутів, а не монетарної політики центрального банку. Висока довіра вкладників до фінансових інститутів дозволяє їм уникати грошових дефіцитів, мінімізувати грошові ін'єкції і мати досконалішу систему підтримки ефективних виробників та оздоровлення збиткових підприємств, що різко знижує кредитні ризики.

Інфляція – це податок, який суспільство сплачує за неспроможності забезпечити високу гнучкість всього виробництва. Інфляційний податок, як і будь-який інший має своїх одержувачів. Для них інфляція – побічний ефект надприбутків, з нею пов'язані їх фінансові і політичні інтереси.

Саме тому сучасна антиінфляційна політика має бути системною, охоплювати всі сфери економічного життя і не повторювати латиноамериканську модель.

Література

1. Кораблін С. Інфляція// Дзеркало тижня. – 2002, № 9. – С. 10.
2. Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К: Техніка, 2001.

УДК 339.13.012.434 *Аспір. Н.Л. Станько – НУ "Львівська політехніка"*

ПРОБЛЕМИ МОНОПОЛІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ ВИЯВЛЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розглянуто явище монополій у національній економіці. Подається характеристика монополій та розглядаються механізми їх виявлення на ринку України.

Ключові слова: конкуренція, монополія, недосконала конкуренція, монопольні ринки, монопольне становище, монопольне ціноутворення.

Doctorate N.L. Stanko – NU "Lvivs'ka politechnika"

Monopolistic activity as one of impediments for functioning of competition market in national economy

In article there is problem of phenomenon of monopolies to national economy. Monopolies description is described with part of Ukrainian market. Ways are considered for monopolies disclosure.

Key words: competition, monopoly, imperfect competition, monopolistic markets, monopolistic position, monopolistic pricing.

Конкуренція та монополізм завжди співіснують у реальній ринковій економіці. Тому існує проблема визначення монопольного становища суб'єкта господарювання. Чинне законодавство України передбачає, що підприємство займає монопольне становище при володінні часткою ринку в 35 %.

Станом на 1 січня 2001 року органами Антимонопольного комітету України визнано, що на 562 загальнодержавних ринках займають монопольне становище 378 суб'єктів господарювання, а на 5626 регіональних товарних ринках – 3469 суб'єктів господарювання. Загальною тенденцією є скорочення кількості монополізованих загальнодержавних товарних ринків, порівняно з 1995 роком, кількість яких у 2000 році скоротилася на 25,7 %.

Найчисленнішою групою монополізованих товарних ринків (далі МТР) в Україні станом на початок 2002 року залишаються ринки природних монополій, а також суміжні ринки, монополізація яких зумовлена впливом ринків природних монополій.

Наступною за поширеністю групою МТР є місцеві ринки комунальних послуг, що не належать до сфери природних монополій. Зазначена група ринків, до якої належать насамперед ринки послуг оброблення твердих відходів, оброблення рідких нечистот та ритуальних послуг, обіймає шосту частину всіх МТР. Майже 16 % усіх МТР припадає на ринки послуг, надання яких пов'язано зі спеціальними адміністративними обмеженнями. Насамперед ідеться про ринки охоронних послуг, а також послуг доставки та виплати пенсій і грошової допомоги населенню.

Десята частина припадає на монополізовані ринки послуг, пов'язаних із здійсненням функцій держави та самоврядування, наприклад, оформлення та реєстрація документів на право власності на нерухоме майно, включаючи пов'язані з цим інвентаризаційні роботи.

Близько 7 % МТР є ринками, для яких характерні високі природні бар'єри вступу на них суб'єктів господарювання внаслідок великої фондомісткості, обмеженості ресурсів і обмежень за попитом.

Отже, відповідно до чинників, що зумовлюють монополізацію, основну частину МТР в Україні можна поділити на три групи:

- ринки, монополізація яких зумовлена переважно природними чинниками (загальноекономічні включно) – 53,3 % загальної кількості МТР;
- ринки, монополізація яких зумовлена переважно адміністративними чинниками – 25,7 % МТР;
- ринки, монополізація яких пов'язана з етапом становлення ринку – 1,6 % загальної кількості МТР.

Кількість суб'єктів господарювання, визнаних такими, що займають монопольне становище на ринках, становить близько 0,6 % загальної кількості підприємств в Україні (без малих підприємств і кооперативів).

Наявна в Україні система статистичної звітності не дозволяє зробити достатньо точного розрахунку таких показників, як, наприклад, відношення вартості продукції, робіт, послуг, вироблених суб'єктами господарювання, що займають монопольне становище на ринках відповідних товарів, до внутрішнього валового продукту, і передбачає тільки дуже приблизні оцінки вагомості монополізованого сектора в національній економіці [1].

Більшість ринків знаходиться у межах між досконалою конкуренцією та чистим монополізмом. Монополії, встановлюючи надмірні ціни, виступають перешкодою для розвитку конкурентних відносин.